

Bolla Zoltán: A magyar art deco építészet I.

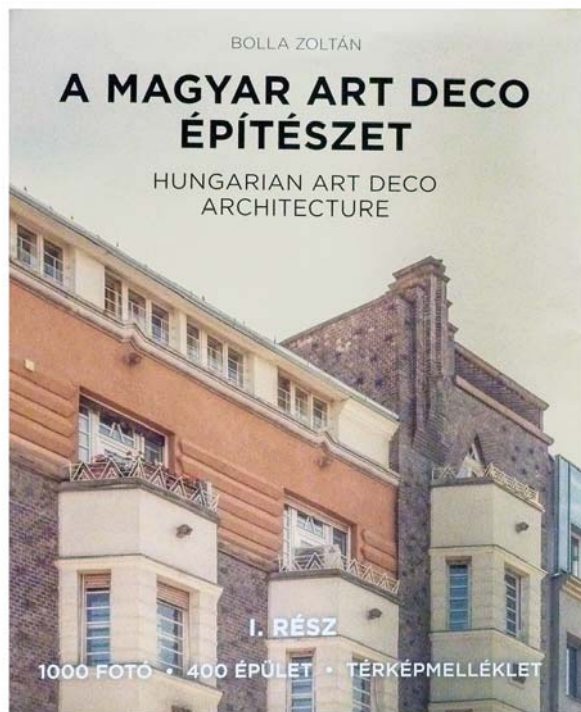
Fotó: Bolla Zoltán

Martonosi Baráth Lajos: Bertalan-udvar társasház, Budapest XI., Bertalan Lajos utca 21. / Lajos Martonosi Baráth: Bertalan Court apartment house. 21 Bertalan Lajos St., Budapest, XI [1931]

■ Tavaly karácsony előtt jelent meg egy mutatós és tartalmas kötet a hazai art deco építészeiről. Szerzője, Bolla Zoltán 2010 óta foglalkozik ezzel a témával. Az egész ország területéről gyűjtött és külföldi párhuzamokkal kiegészített anyagot előbb képgyűjteményként tette fel az internetre, majd egy közösségi portálon nyitott *Budapest Art Deco* címen igen népszerű oldalt. A könyv támogatás hiányában először e-könyvként készült el, nyomtatásban most is csak az első fele jelent meg, mégis csaknem háromszáz oldalas, ezer fényképpel illusztrált kötetet tarthatunk a kezünkben. Az art decóról szóló tanulmány után nyolcvannalok építész, illetve építészpáros munkái következnek az ábécé szerint sorba szedve, végül ráadásként magyar építészek külföldi alkotásainak listáját kapjuk. Az építészek katalógusában rövid összefoglalót találunk életrajzi adatokkal, a művek pontos helyével, címével (kivéve ahol a személyiségi jogok mai furcsa

szabályozása ezt lehetetlenné teszi) és dátumaival. A bevezetőt és a katalógust is rengeteg – a témához illően túlnyomórészt színes – fénykép illusztrálja, a szerző saját, jó minőségű felvételei. Az összképek mellett sok külső és belső részletet láthatunk, melyek nélkülözhetetlenek egy olyan stílus bemutatásakor, amelyben a díszítés, a dekorativitás meghatározó szerepet játszik. Sokak számára vonzó stílusról és új adatokban, képekben bővelkedő kiadványról van szó. Nem csoda tehát, hogy a magyar art deco építészet „első színes albumának” – ahogyan az ismertetések üdvözlözték a könyvet – limitált példányait gyorsan elkapták, utánnomásra volt szükség.

Az elismeréshez szívesen csatlakozom, mert – ugyan az art deco építészeiről korábban is jelentek meg tanulmányok – valóban ez az első, teljességre törekvő

itthoni összefoglalása az irányzatnak. Alapos munkáról van szó, ami annál is értékesebb, mert a szerző nem szakember, sem építész, sem művészettörténeti végzettsége nincs. A téma iránti érdeklődéstől, sőt szeretettől vezérelve vette nyakába az egész országot, hogy a legeldugottabb településekről is gyűjtsön anyagot. Ez a jóféle megszállottság különösen méltányolandó ott, ahol az építészeti topográfiák készítése évtizedek óta meglehetősen vontatottan halad. Bolla hat év alatt egyedül felkutatta a választott téma – bizvást kijelenthetjük teljes – anyagát és körültekintően feldolgozta. A most megjelent kötetben alkotók szerint, az e-könyv második részében (a jövőre második kötetben) topografikusan és épülettípusok szerint, kiegészítve az iparművészeti jellegű alkotásokkal.

A szakmabeliek gyanakodva szokták fogadni a laikusok publikációit. Hadd nyugtassam meg a kollégákat, hogy Bolla Zoltán alapossága az adatok helyszíni és levéltári begyűjtésében nem marad el a szakemberekétől, s a könyv bibliográfiája tanúsítja, hogy jól ismeri a hazai és nemzetközi szakirodalmat, mind a korabeli, mind a referáló, összefoglaló publikációkat. Az európai és amerikai art deco annyi példáját tanulmányozta, hogy egyes motívumok forrását, analógiáját pontosabban, meggyőzőbben jelöli meg, mint bárki más korábban. Gyűjtésének külön értéke, hogy nem áll meg az ismert építészeknél, számontartja a második és harmadvonalba tartozókat, a tervezéssel is foglalkozó építőmestereket, sőt, a külvárosok és falvak név szerint végképp nem azonosítható pallérjainak munkáit. Olyan anyagot mutat fel, mely alapján nagyszerűen követhetjük a formák vándorlását a nagyvárosi közegekből (sőt, a külföldi előképektől) a kisebb vidéki településekig, igazolhatjuk a felsőbb osztályoktól a népig „lesüllyedt kultúrjavak” elméletét, vagy a divat mindenhol érvényesülő erejét. E széles merítés persze komoly feladat elé állítja a kutatót, hiszen azokról az építőkről, akik nem szerepelnek a lexikonokban, igen nehéz még a legalapvetőbb életrajzi adatokat is megszerezni, ahogyan nehézségekbe ütközik a kevésbé ismert vidéki épületek levéltári kutatása is. Elképzelhető, hogy éppen a könyv hatására jelentkeznek majd azok, akik segíteni tudnak a hiányok betöltésében.

Úgy érzem, Bolla Zoltán inkább az igényes nagyközönségnek szánta könyvét, mint a szakmának. Ez abból is érződik, hogy miközben Gerle János nagy századfordulós könyvének a felépítését követi, az építészetre és műveikre vonatkozó forrásokat – vele ellentétben – nem adja meg. Ugyancsak eltér a történetek módszerétől, amikor az art deco fogalmát körüljáró bevezető tanulmányban nem hivatkozik hazai szerzők korábbi fontos tanulmányaira (itt különösen fájó hiány Kiss Éva 1985-ös kiállítási katalógusának szövege, illetve a 2012-es *Art deco és modernizmus* kiállítás könyv méretű, Horányi Éva által szerkesztett katalógusának kitűnő írásai), pedig a bevezető legálább annyira szól iparművészetről, mint építészetről. Általában, a szövegből nehezen állapítható meg, mi átvett gondolat és mi a saját állítása.

A legnagyobb gondot mégis abban látom, hogy nem definiálja az art deco építészeti fogalmát. Az art decót az iparművészetben is – ahol ez a stílus megszületett – nehéz körülhatárolni, különválasztani más létező stílusoktól (késő szecesszió, kubizmus, expresszionizmus, modern stb.). Az építészetben ez talán még nehezebb, mert sok szokatlan, dekoratív részlet kerülhet historizáló, szecessziós, neobarokk és modern épületekre, ettől még nem feltétlenül lesznek art deco alkotások. Sok esetben lehet vitatkozni, de vannak hely-

Pretsch János:
Transzformátorállomás,
Biatorbágy,
Viadukt utca 12. /
János Pretsch:
Transformer station.
12 Viadukt St.,
Biatorbágy
[1932]

Fotó: Bolla Zoltán

Almási Balogh Lóránd:
Budapest Székesfőváros
Tüdőbeteg-gondozó
Intézete, Budapest II.,
Tölgyfa utca 10. /
Lóránd Almási Balogh:
Budapest Metropolitan
Institute
of Pulmonology.
10 Tölgyfa St.,
Budapest, II
[1931]

Weisz Sándor:
Bérház, Budapest II.,
Margit körút 34. /
Sándor Weisz:
Tenement house.
34 Margit Bld.,
Budapest, II
[1929]

zetek, amikor építészettörténész énem tiltakozik egy-egy építész, épület besorolása ellen. Miért art deco Haász Gyula és Málnai Béla legmodernebb bérháza az Eötvös utcában vagy Medgyaszay István gödöllői műteremháza? Hogyan sorolhatók ide teljesen modern bérházak, csupán a kapu vasrácsa miatt, vagy az áramvonalas stílus számos példája, melyeken még ennyi dekoratív részlet sincs? Elfogadhatatlan számomra a modern mozgalom olyan kiemelkedő példáinak, mint a Budaörsi repülőtérnek, Ligeti Pál és Gerlőczy Gedeon bérházainak, Kaffka Péter, Révész Zoltán és mások családi házáinak art decová minősítése pusztán azért, mert íves vonalakat használnak. Fischer József forogna a sírjában, ha tudná, hogy Napraforgó utcai villája bekerült e könyvbe.

Nem szabad sok, art decót bemutató képes album hibájába esni, amelyek formai alapon a Bauhaus, a De Stijl vagy a szovjet konstruktivizmus műveit is magukéva teszik. Ha valami gyökeresen szemben áll egymással a 20. század művészetében, az éppen az avantgárd (a belőle kibontakozó modern építészettel) és az art deco. Nem a formák, hanem a mögöttük húzódó szándék, gondolkodásmód és ízlés miatt. Ez nem értékítélet, hanem ténymegállapítás. Közismert,

hogy a Bauhaus képviselői elleneztek, hogy eredményeik stílussá, divattá váljanak olyanok kezén, akik aprópénzre váltják kísérleteiket. Molnár Farkas a modern építészet eredményeit látta veszélyeztetve a felszínes utánczók „álmodern” építészetétől. A történeti szemlélet ma sokkal többet fogad el a modern mozgalom részeként, mint a szigorú elvektől vezérelt kortársak, az art deco azonban mai álláspontunk szerint inkább egy párhuzamos törekvés, melyben nem annyira a célszerűség, a funkcionalitás és a gazdaságosság a fő szempont, hanem a reprezentáció, a dekorativitás, a modern vagy tradicionális luxus, illetve annak látszata. Nádai Pál 1928-ban attól félt, hogy a „konstruktív építészet” halálra ítéli a hagyományos iparművészeti ágakat. Aggodalma alaptalannak bizonyult, mert a közönség és a tervezők nagy része ragaszkodott a „dísz, kényelem, egyéniség” vágyához. Ahogyan indirekt módon ez a könyv is bizonyítja: két háború közötti építészünkben a radikális modern a kisebbség, mely szinte eltűnik a nagyközönség számára is elfogadhatóvá, otthonossá tett, sokféle ízlésnek megfelelő, mérsékelt modern átlagban. Bolla Zoltán könyvének nagy értéke, hogy tömegében mutatja be ezt az átlagot, amely a korábbi építészettörténeti összefoglalásokból vagy teljesen kimaradt, vagy csak legjelesebb példái-val szerepelt.

FERKAI ANDRÁS
építészettörténész

(Ariton Kft., Budapest, 2016, 272 p.)

